ANTROPONIMELE DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XII-LEA. LISTA DEPENDENȚILOR PREPOZITURII DE ARAD[1]

Şerban Turcuş[*]

Abstract: One of the most interesting documents in Romanian historiography, with specific reference to Transylvania, is a strengthening of legal property of Arad Prepositura (Latin term referring to leading clerical position in different religious congregations), legislated by Hungarian King Emeric II, document placed by the editors of collection „Documents regarding History of Romania" sometime in 1202-1203. In fact this is an acknowledgment of property and people depending of Arad Prepositura, based on the document issued in 1177 by King Bella III.

There have been registered 373 anthroponomy units of which proudly our wine historiography extracts 164 names. But these owners brought and got involved in most cases one, two, three, four or five individuals that were integrated in the category of dependents of Arad Prepositura. The total number of reviewed dependents is 747 units. Basically other 374 people are not nominated, but are enrolled in the dependence of eclezial structure.

Anthroponomical register of the document of 1177 is clearly "multiethnic" and multicultural. Record names looks over anthroponomy from almost every corner of Christianitas in its European areas and from Commonwealth's space of Constantinopolitan management and some units that are descendants of migrants onomastic with Asian origins of the time.

The Christian anthroponomy revealed by the document legislated in 1177 and copied in 1202-1203 are in alphabetical order: Achilleus, Adrian, Ambreus, Amen, Andreas-Andrei (2), Benedict (2), Beniamin, Boson, Clemens, Cosma (4), Dumitru, Eliseu (2), Filip (2), Gervasiu, Grigore, Iacob (3), Ilarie, Ioachim (2), Ioan (13), Iordan (2), Kilian, Marcel (2), Martin (2), Mathias, Mica, Michael (2), Nicolaus (5 with diminutives), Oliver, Othmar, Otons (2), Paul (7), Petru (14), Sanctus, Saul (4), Sebastian, Semen, Simon, Stefan (4), Toma, Vitalius, Zaharia, Zaheu (2).

Christian names are 42 units while the name unfrequented in the Christian calendar sums up a figure of 271 relevant units. If for the names having the custody of the Church, as I have found many uses with 14 repetitions for Peter, 2 repetitions for Andrew, Benedict, Michael or Zacchaeus etc. meaning 19 names that are multiplied by their carriers, in the other name category of the 271 anthroponyms repeats only Boz (2), Forcos (2), Fulcus (2), Pousa (3), Teca (3). It can be seen without constraints and reluctance that anthroponyms unapproved by the Church have a richness and a numeric exoticism that will only repeat again in Oradea`s Register, afterwards with few exceptions being swept by the ecclesiastical authorities of the list of names worthy to be used in baptism.

This document sets our position at a time when Transylvania was not reached in any dimension by the onomastic revolution and Christian names (of Greek, Latin, Jewish vetero

[*] Conferențiar dr., Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, e-mail: serbanturcus@yahoo.it

[1] Acest articol a fost finanțat de CNCSIS în cadrul programului IDEI, cod ID_2348 intitulat *Antroponimia în Transilvania medievală (Secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații*.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca", tom LI, 2012, p. 17-29

and New Testament) are facing strong dynamics with the tribal names and with those unsupported by Church.
Keywords: Anthroponomy, Prepositura, dependents, Arad, Onomastic Revolution

Unul dintre cele mai interesante documente din istoriografia românească, cu referire specifică la Transilvania, este o întărire cu caracter juridic a proprietăţilor Prepoziturii din Arad, efectuată de regele maghiar Emeric al II-lea, document plasat de editorii colecţiei *Documente privind istoria României* undeva în 1202-1203. În fapt este o reconfirmare a proprietăţilor şi oamenilor aflaţi în dependenţa Prepoziturii din Arad având la bază un document din anul 1177 emis de regele Bela al III-lea. Nu vom intra în amănuntele diplomatice specifice care au făcut ca documentul să ne parvină divizat, fiind practic publicat în DIR sub formă de trei fragmente plasate la numerele 39, 40 şi 41 (paginile 21-27)[2]. Trebuie să spunem însă fără reţinere că istoria cancelariei regatului maghiar rezultă din sciziunea care a avut loc la sfârşitul secolului al XII-lea în capela regală. Mecanismele scrierii sunt dependente de lumea eclesială şi derivă fără îndoială din această lume, şeful capelei fiind arhiepiscopul de Strigoniu. Lansarea definitivă a cancelariei are loc în 1190 când cancelar a devenit Katapan, personaj al cărui nume denotă humusul grec ce contribuia la elevaţia culturală a regatului patrimonial maghiar.

Documentul în sine se pretează unor diverse filoane interpretative (politic, economic, ecleziastic, social), fiind destul de puţin totuşi invocat în istoriografia naţională[3]. Dincolo de aceste domenii, documentul interesează în gradul cel mai înalt antroponimia fiind, potrivit evidenţelor primare, cea dintâi listă extinsă de antroponime din istoriografia medievală românească. Sunt înregistrate 373 de unităţi antroponimice dintre care, cu mândrie, istoriografia viticolă de la noi extrage 164 de nume de viticultori. Nu greşim dacă opinăm că prin acest document ne aliniem marilor istoriografii ce beneficiază de liste extinse de antroponime încă din secolul al XI-lea şi care cresc exponenţial până în secolul al XIV-lea, permiţând astfel evidenţierea graduală a revoluţiei antroponimice. În cazul istoriografiei transilvane ca prime recenzări onomastice, dar cu scopuri fiscale sau juridice, enumerăm documentul invocat aici şi celebrul Registru de la Oradea. Ambele documente provin din ambianţă ecleziastică. E nevoie de mare atenţie pentru a nu cădea în păcatul denaturării adevărului istoric în sensul în care la anul 1177, când a fost emis documentul ce nouă ne-a parvenit prin mai multe „vămi" de cancelarie, nu exista o cancelarie a regatului maghiar, documentele fiind redactate de clericii pricepuţi în arta scrisului şi a conceperii documentului ce gravitau în jurul curţii maghiare în cadrul

[2] Pentru studiul diplomatic al documentului, a se vedea Borsa Iván, *III. Béla 1177. Évi könyalakú privilégiuma az Aradi Káptalan Számára*, „Levélatári Közlemények", Harmincharmadik Evfolyam, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962, p. 205-218. Mulţumesc colegului dr. Adinel Dincă pentru semnalare.

[3] Este foarte frecventat însă pe teme de marketing administrativ şi economic în special de autorităţile municipale şi judeţene din Arad, precum şi de firmele viticole din zonă datorită primelor menţiuni despre existenţa reţelei viticole din arealul pomenit.

capelei regale cum am menționat mai sus, şi care în proporție covârşitoare nu erau maghiari. Aceştia „ca să îndepărteze sila nepăsării de la aducerea aminte" au „socotit să alerge la ajutorul potrivit scrisului". Există mai apoi o altă nuanță ce trebuie introdusă. Inventarul prezent în documentele numerele 39, 40 şi 41 a fost întocmit de prepozitură „la stăruitoarea rugăminte a iubitului şi credinciosului nostru Richard, prepozit de Arad, am hotărât să întărim prin mărturia scrisorii de față toate posesiunile pe care biserica Fericitului Martin din Arad le are în Transilvania şi dincolo de Dunăre, atât în sate, locuri de pescuit şi hotare, cât şi în oameni de orice stare ai numitei biserici", şi nu de autoritate, regele confirmând practic proprietățile prepoziturii aşa cum se configurau ele la 1177. Faptul că regele şi cancelaria erau destul de inadecvate la conținuturile diplomelor, iar Biserica era foarte atentă la lucrul scris rezultă clar din textul documentului cu numărul 39: „Restul cuprinsului acestui privilegiu n-a mai pus prealuminatul rege să fie transcris, deoarece era prea amănunțit, ci a poruncit să se treacă numai cele ce erau de mare trebuință…." Dacă regele nu se mai oboseşte să indice toate datele privilegiului, arătând astfel posterității că administrarea regatului în toate detaliile nu interesa puterea publică de atunci, Biserica prin funcționarii din secțiunea cancelariei din capela regală şi-a recenzat cu acribie toate detaliile proprietăților şi mai ales cuantumul dependenților.

Prepozitura Aradului ca instituție, nu ştim dacă şi ca realitate în teren, a fost fondată undeva înainte de anul 1156. În anul menționat prepozitul de Arad, cu nume semnificativ pentru originea lui probabil nemaghiară, *Primogenitus*, subscrie un privilegiu al lui Martirius, arhiepiscopul de Strigoniu. Trebuie să menționăm, ca şi altădată, că prepozitura este o structură ecleziastică care funcționează cu caracteristici diferite raportat la instituționalizarea standardizată a Bisericii (parohie şi episcopie), în sensul de excepție de la normă. Ea este funcțională inclusiv în ziua de astăzi în arhitectura organizatorică a Bisericii Romano-Catolice, fiind definită drept prelatură teritorială. Fondarea ei se raportează la perspectiva Bisericii Romane de a configura o nouă unitate ecleziastică cu caracteristici de organizare politică autonomistă sau chiar independentistă care să nu fie vexată de nicio structură ecleziastică predefinită acționând pe acelaşi teritoriu sau în vecinătatea acestuia. Constatăm că a fost utilizată prepozitura ca mecanism de încadrare ecleziastică[4], iar acest gest este destul de grăitor pentru statutul populației din zonă, indivizi care au fost sustraşi normelor comune şi inserați într-o altă dimensiune canonică. Ce este în fapt prepozitul? Prepozitul este un oficial ecleziastic care, în absența episcopului, supervizează activitatea componenților

[4] „Ca formă de coagulare instituțional-ecleziastică a fost ales capitlul (capitulum), în varianta sa colegială; inițial au existat 19 capitluri şi 3 instituții substituente (Surrogatien) în fruntea cărora se afla un decan, care îşi datora poziția votului liber al clericilor. Aceste capitluri au fost însă supuse – potrivit percepției administrative din Biserica Latină în care autoritatea teritorială era reprezentată de ordo episcopalis – unui număr de două foruri diecezane: capitlurile Sibiu, Nocrich şi Cincu incluse în jurul anului 1191 sub numele de prepozitura de Sibiu, ... precum şi capitlul braşovean ulterior constituit." Adinel-Ciprian Dincă, *Instituția episcopală latină în Transilvania medievală (sec. XI/XII-XIV)*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2008, p. 268.

capitlului, având o mare înrudire instituțională cu arhidiaconul. El are responsabilitatea respectării statutelor capitulare. Prezidează capitlul, orice act emis nu este legal fără semnătura sa. El prezidează ceremoniile capitulare în absența episcopului. De asemenea, el prezidează ceremoniile de instalare a canonicilor. Este primul asistent al episcopului în timpul liturghiei, îi administrează *viaticum*ul episcopului şi în cazul decesului acestuia prezidează ritualul funebru. Iată definiția de manual pe care o dă Jean Gaudemet cu referire la prepozit şi atribuțiile sale: „Le prévôt administre le patrimoine capitulaire, perçoit les revenus et les répartit entre les chanoines, investit les curés et les bénéficiers relevant du chapitre. Il a sous ses ordres, pour l'administration et l'exploitation des domaines du chapitre, des agents domaniaux (sergents, maires) comparables à ceux des seigneuries laïques."[5] Prepozitul este numit direct de Sfântul Scaun, iar numirea atrage după sine o dimensiune privilegială care-l situează pe prelat într-o zonă de control exercitată de Biserica Romană şi, în funcție de circumstanțe, copărtăşită de autoritatea publică locală (în cazul de față regalitatea maghiară care este chemată să sancționeze privilegiile şi proprietățile prepoziturii pentru a asigura atunci când va fi cazul, şi va solicita această prelatură teritorială, sprijinul brațului secular).

În 1198, anul în care Inocențiu al III-lea este ales pe tronul lui Petru, rege al Ungariei de doi ani era Imre, fiul lui Bela al III-lea. Acesta din urmă, în momentul morții, lăsase titlul regal primogeniturii şi succesorului desemnat, pomenitul Imre, în timp ce celuilalt fiu, Andrei, îi încredințase ca moştenire vaste spații cu veniturile conexe, cu condiția organizării unei cruciade sau participării la un efort cruciat pentru eliberarea Țării Sfinte ca urmare a jurământului cruciat pe care tatăl său îl prestase lui Clement al III-lea, dar care nu a putut fi consumat datorită problemelor interne din regatul maghiar[6]. Acest jurământ avusese loc într-un moment în care Biserica Romană revendica o competență explicită în materie sacramentală, deci şi față de acea instituție care în limbajul comun era considerată un sacrament prin excelență: jurământul. Biserica nu doar afirmă puterea ei de a dezlega pe supuşi de obediența față de suveranul considerat nedemn, dar permite prin intermediul acestui sacrament crearea unor noi raporturi de obedință şi de asociere, naşterea unor noi suveranități şi a unui nou drept. Biserica Romană nu numai că afirmă între secolele XI-XIII puterea ei de a dizolva raporturile şi jurămintele de obedință față de rege, dar, mai ales, permite prin controlul sacramentului jurământului creşterea jurămintelor colective în legături stabile cu noile realități politice, de noi suveranități şi de noi realități sociale. E vorba de principiul *divisio regnorum* şi de naşterea *universitas civium* ca subiect al suveranității înseşi[7].

---

[5] Jean Gaudemet, *Le gouvernement de l'Église à l'époque classique,* tome VIII, vol. 2, Paris, Editions Cujas, 1979, p. 189.

[6] József Deér afirmă că, deşi un „popor" ar fi fost creat prin organizarea politică a şefilor de clan, nu a existat în rândul maghiarilor o identitate etnică de grup, în sânul unei populații eterogene etnic singurul element de conexiune între membrii acesteia fiind recunoaşterea autorității unei dinastii. A se vedea în acest sens József Deér, *A magyar nemzeti öntudat kialakulása*, „Magyarságtudomány", 2, 1936, p. 1-34.

[7] Paolo Prodi, *Il sacramento del potere. Il giuramento politico nella storia costituzionale dell'Occidente*, Bologna, Il Mulino, 1992, p. 145-146.

Moştenirea părintească îl transforma pe Andrei într-un cruciat *in fieri*, un *cruce signatus*, legat de un jurământ care, chiar dacă nu era personal exprimat, trebuia menținut şi nu putea fi negat sau neîndeplinit decât prin riscul sancțiunii excomunicării[8]. Cu toate acestea, Andrei a utilizat bunurile şi teritoriile pe care le primise cu un scop precis în direcția recrutării de partizani ai creşterii puterii sale personale. Această recrutare s-a făcut prin intermediul donațiilor acordate unor nobili maghiari, precum şi arhiepiscopului de Esztergom. Ambiția lui Andrei a fost în cele din urmă sprijinită de cercurile nobiliare şi de unii ecleziaşti, astfel că în anul 1197 are loc o tentativă de deposedare de tronul maghiar a fratelui care domnea legitim.

Chiar de la debutul pontificatului său, Inocențiu al III-lea a fost iritat de turnura situației din Ungaria şi a avut o intervenție care este calificată de istorici ca unul dintre cele mai semnificative momente ale intruziunii în afacerile temporale[9]. Géza Érszegi recunoaşte că în epocă regii maghiari cereau aprobarea papei pentru orice act mai important îndeplineau. Pontiful s-a situat de partea lui Imre şi i-a trimis lui Andrei la 29 ianuarie 1198 o scrisoare în care îl amenința cu excomunicarea şi cu excluderea de la succesiunea regatului maghiar, dacă nu renunța la pretențiile sale nefondate şi nu ducea la îndeplinire jurământul cruciat patern[10]. De asemenea, Inocențiu al III-lea a dat dispoziție celor doi arhiepiscopi din Ungaria să-l excomunice pe ducele maghiar în cazul în care acesta nu satisfăcea solicitările Romei. Nesupunerea față de Scaunul de la Roma era considerată, potrivit unei decretale pseudoisidoriane inserată în *Decretul lui Grațian,* drept *peccatum paganitatis*, iar o excomunicare ar fi echivalat cu declanşarea procedurii denumită *expositio terrae*. *Expositio terrae* era ceva comun în

[8] „Early in the thirteenth century, however, Pope Innocent III introduced the novel idea that a crusade vow might create an obligation in rem, which survived the death of its maker and remained binding upon his heirs. Innocent did this in a decretal letter known as Licet universis, dated in 1198. In it, Innocent informed Duke Andrew of Hungary that in order to inherit the Hungarian kingdom from his father, Andrew must fulfil the crusade obligation that his father left uncompleted at the time of his death. This new doctrine of the heritability of crusade obligations obviously extended the papacy's ability to exact crusade service, not only from those who personally took crusade vouws but also, if need be, from their heirs in the next generation". James Brundage, *Immortalizing the Crusades: Law and Institutions*, în *Montjoie. Studies in Crusade History in Honour of Hans Eberhard Mayer*, edited by Benjamin Kedar, Jonathan Riley-Smith and Rudolf Hiestand, London, Variorum, 1997, p. 254.

[9] „Nevertheless, striking examples of massive Papal intervention in affairs previously beyond the Papal sphere of influence occur from the very beginning of this Pontificate. Othmar Hageneder opened an article with the characteristic case of his intervention in Hungary in January 1198 when, almost immediately after his election, Innocent threatened Duke Andrew of Dalmatia with excommunication if he did not fulfil his vow to go on Crusade and also condemned him for using the army, ostensibly summoned to go on Crusade, to fight against his elder brother King Emmerich. The letter is not only diplomatically interesting but politically breaks new ground. While Innocent remained traditional in demanding the fulfilment of their crusading oath, his intervention in the affairs of the two royal brothers, using the lever that the army was ostensibly a crusading army, was taking intervention in secular affairs a step further". Natalie Fryde, *Innocent III, England and the Modernization of European International Politics*, în *Innocenzo III. Urbs et Orbis*, vol. II, p. 973. A se vedea şi Othmar Hageneder, *Exkommunication und Thronofolgeverlust bei Innozenz III*, „Römische historische Mittelälter", 2, 1957-1958, p. 9.

[10] Patrologia latina, 217, coll.8.

epocă, aşa că pericolul pentru vlăstarul regal maghiar era mare. Spre exemplu doar cu ceva timp mai înainte, în 1197, Celestin al III-lea le-a concedat pentru totdeauna regelui Portugaliei şi altor seniori din Peninsula Iberică acele pământuri pe care le-ar fi smuls de la regele Leonului care se aliase cu „sarazinii".

Intervenţia pontifului a determinat o liniştire a lucrurilor, în sensul stabilirii unui precar armistiţiu. Andrei îl recunoştea pe Imre ca suveran legitim, dar nu renunţa la titlul de duce al Croaţiei şi Dalmaţiei, menţinând aceste zone în afara controlului regal. În 15 iunie acelaşi an, papa îi trimitea lui Andrei o nouă scrisoare pe un ton mai conciliant în care, apelând la teoria raporturilor dintre Sfântul Scaun şi Ungaria, îl invita pe Andrei să-l recunoască drept rege legitim pe fratele său, asigurându-l că în cazul unui răspuns pozitiv i-ar fi recunoscut şi lui titlul de duce ca şi cum ar fi emanat de la Dumnezeu (*a Deo missus*)[11]. Această atitudine conciliantă a pontifului roman l-a determinat pe Andrei să fie mai îndrăzneţ şi să-l provoace din nou pe regele legitim. De această dată însă Andrei a fost nevoit să se recunoască înfrânt şi a fugit la curtea ducelui Leopold al VI-lea în Austria. Nici de această dată Inocenţiu nu abandonează calea diplomatică şi îl trimite în Ungaria pe legatul său Gregorio Crescenzio, cardinal de San Vitale, care, acompaniat de arhiepiscopul de Mainz, obţine de la cei doi fraţi o declaraţie scrisă de non-beligeranţă, în care se recunoştea ducatul Croaţiei şi al Dalmaţiei sub conducerea lui Andrei, şi sub suveranitatea formală a lui Imre.

O ultimă tentativă de revoltă din partea lui Andrei a avut loc în 1203, se pare la instigaţia soţiei sale Gertrude d'Andechs[12]. Andrei este prins şi încarcerat. Papa nu se pronunţă deschis pentru eliberarea lui Andrei, dar în condiţiile inerentului sfârşit al lui Imre îi va solicita în cele din urmă regelui legitim eliberarea fratelui său şi numirea lui ca regent în locul consoartei sale Constanţa de Aragon, viitoarea soţie a împăratului Frederic al II-lea. Ideea dominantă a lui Inocenţiu al III-lea se pare că era aceea de stabilizare a regatului maghiar şi de implicare a lui Andrei al II-lea în cruciadă în continuitatea jurământului cruciat care-l greva. Probabil şi situaţia întâlnită în Ungaria, dar şi în alte părţi din *Christianitas*, l-a îndemnat pe Lothar de Segni să elaboreze decretala „Novit" prin care cine violează pacea se face vinovat de păcat şi trebuie constrâns la penitenţă.

Acestea sunt aşadar împrejurările politice în care se redactează copia documentului din 1177, copie care ne-a parvenit divizată, cum aminteam, în trei părţi. Regele Imre nu a avut nimic împotriva dorinţei Prepoziturii din Arad de a-i confirma posesiunile şi dependenţii, întrucât sprijinea instituţia pertinentă a Sfântului Scaun, care la rându-i îi proteja drepturile regale.

Cum spuneam, textul enumeră 373 de persoane titulare ale unui antroponim. Dar aceşti titulari sunt anturaţi la rândul lor în cele mai multe cazuri de unu, doi, trei, patru

[11] Patrologia latina, coll. 227-228.

[12] Franco Lucio Schiavetto*, Un intrigo internazionale fra la Curia papale e la Corte d'Ungheria nelle cronache del XIII secolo. Antefatti e motivi dell'uccisione di Gertrude d'Anderchs*, în *La civiltà ungherese e il cristianesimo (IV Congresso Internazionale di Studi Ungheresi. Roma-Napoli, 9-14 settembre 1996),* I, Budapest-Szeged, 1998, p. 115-131.

sau chiar cinci indivizi care intră în categoria dependenților prepoziturii din Arad. Numărul total al dependenților recenzați este de 747 unități. Practic, alte 374 persoane nu sunt nominalizate, dar sunt înregimentate în dependența structurii ecleziale.

Privind textul documentului emis la 1177 ținând cont de contextul politico-economic al epocii, considerând că în reconfirmarea din 1202-1203 nu au fost adăugate alte nume sau cifre care reprezintă indivizi intrați ulterior în dependența prepoziturii, se poate afirma pe baza cifrelor menționate (373+374 pentru un total de 747 indivizi) că Prepozitura din Arad este una dintre cele mai importante structuri de putere economică şi eclezială din regatul patrimonial maghiar, cu o anvergură economică comparabilă cu cea a marilor mănăstiri din Occidentul Europei, deoarece doar în acele zone de evidentă şi rapidă creştere a habitatului întâlnim cifre atât de generoase.

Sigur că trebuie să ne punem serioase întrebări relative la un număr aşa de ridicat de indivizi, având în vedere densitatea foarte slabă pe kilometru pătrat care a marcat multe secole regatul maghiar şi care caracterizează până târziu, în epoca premodernă, habitatul tipic ungar. Explicația ar fi totuşi nu foarte complicată. Avem de-a face în zona Aradului cu unul dintre topicele cele mai privilegiate istoric pentru secolele XI-XIV, fiind practic corelat acest topic cu unul dintre principalele culoare de pătrundere a autorității regale şi tribale maghiare în spațiul gestionat anterior de formațiuni politice nemaghiare. De asemenea, în siajul interesului politico-administrativ pentru zonă are loc şi o migrație a unui cuantum al populației din triburile maghiare către această zonă. Fapt este că, spre ponderarea echilibrată a criticii istorice, zona abundă în elemente instituționale de factură româno-slave, dintre care cele mai evidente sunt structurile ecleziale cu caracter ritual şi teologal răsăritean. Mențiunea cea mai lipsită de ranchiună istorică acceptată de istoriografi în sensul celor spuse mai sus este existența mănăstirii de la Hodoş-Bodrog. Dar mai este încă un argument pe care l-am invocat şi altădată când am analizat evoluțiile din zonă. Este vorba de tardiva organizare a comitatului situat în zona Timişului, care se realizează probabil în jurul anului 1177. Clişeistic, dacă adăugăm fondarea abației cisterciene de la Igriş la 1179, avem imaginea completă a eforturilor de regularizare instituțională a zonei, în sensul încadrării ei ca marcă a regatului maghiar în vederea extensiunii autorității maghiare în viitor, în valuri succesive de încadrare administrativă.

Să adăugăm circumstanța că extensiunea teritoriilor din cuprinderea dependențelor prepoziturii nu este foarte concentrată pentru a sugera o contabilitate facilă. Dar mărturiseşte temeinicia administrativă a Bisericii (şi acest document, şi Registrul de la Oradea sunt rezultatul activității birocratice a instituțiilor ecleziastice).

Registrul antroponimic din documentul din 1177 este vădit „multietnic" şi pluricultural (nu în sensul flasc şi perimat al multiculturalismului ideologizat, ci al alăturării normale şi pacifice a mai multor limbi şi rituri). Evidența numelor radiografiază antroponime din aproape toate colțurile Christianitas în părțile ei europene, dar şi din spațiul *Commonwealth*-ului de gestiune constantinopolitană, precum şi unele unități ce descind din onomastica populațiilor migratoare de sorginte asiatică din epocă.

Suveranitatea numerică aparţine fără îndoială numelor necreştine. Nu se înţelege prin asta că purtătorii numelor neoficializate de Biserică erau în totalitate necreştini, ci se va estima că sunt fie creştinaţi în prima sau a doua generaţie, fie datorită neimpunerilor din partea clericilor au menţinut o sumă de antroponime din ambianţa familială pe care le-au redistribuit indivizilor care au înmulţit familia. Statistic avem 11 antroponime care încep cu litera A, 38 cu B, 22 cu litera C, 5 cu litera D, 10 cu E, 25 cu litera F, 6 cu litera G, 8 cu litera H, 29 cu I şi J considerat I lung, 6 cu litera K, 7 cu litera L, 31 cu litera M, 11 cu N, 12 cu O, 35 cu litera P, 4 cu rarissimul Q, 12 cu litera R, 44 cu litera S, 25 cu litera T, 8 cu litera U, 18 cu litera V, 2 cu W şi 4 cu litera Z. Chiar dacă aparent numărul antroponimelor pe litere-ghid denotă destul de multe discrepanţe, nefiind o uniformitate proporţională între nume, aşa cum şi este natural, sunt unele litere-ghid de antroponim care în înregistrările numelor creştine din statistici de secol XIV spre exemplu nu se mai regăsesc. Este cazul literei E sau mai ales al literelor B şi F, dar şi al literei V. Rămân însă constant covârşitoare, aşa cum va fi de-a lungul istoriei antroponimice europene, numele care debutează cu literele ghid S cu 44 de unităţi, P cu 35 de unităţi şi M cu 31 de unităţi.

Antroponimele creştine furnizate de documentul din 1177 copiat în anii 1202-1203 sunt în ordine alfabetică: Achilleus, Adrian, Ambreus, Amen, Andreas-Andrei (2), Benedict (2), Beniamin, Boson, Clemens, Cosma (4), Dumitru, Eliseu (2), Filip (2), Gervasiu, Grigore, Iacob (3), Ilarie, Ioachim (2), Ioan (13), Iordan (2), Kilian, Marcel (2), Martin (2), Mathias, Mica, Michael (2), Nicolaus (5 cu diminutivele), Oliver, Othmar, Otons (2), Paul (7), Petru (14), Sanctus, Saul (4), Sebastian, Semen, Simon, Stefan (4), Toma, Vitalius, Zaharia, Zaheu (2).

Antroponimele neomologate de Biserică conţinute în acelaşi document sunt: Agus, Albeus, And, Aranduk, Arden, Baga, Banis, Baquila, Bal, Becons, Becud, Bedes, Beke,Bena,Bendu, Belquer, Benes, Benus, Beques, Boda, Bodamer, Bodon, Bodos, Bolosu,, Bok, Boka, Borsa, Bosu, Bosur, Boz (2), Brisa, Buca, Bucdu, Bucud, Bug, Bulsu, Buna, Bunalci, Capan, Carasim,Carassum, Carthin, Casaraid, Cega, Cekas, Cenes, Cepre, Chennu, Chessuga, Chupa, Cibu, Coboarcz, Cocudi, Col, Colont, Dega, Dersi, Domit, Dumon, Egebes, Egud, Ehcend, Eleus, Elusa, Erdeus, Esleu, Eteret, Feit, Fener, Fermul, Ficoc, Fichur, Figud, Fila, Filupa, Fiza, Focate, Foimed, Fonsol, Forc, Forcos (2), Forcossi, Forcosu, Forcus, Fortasius, Fortast, Fortost, Fulcus (2), Furnod, Gima, Gnegsi, Gogorz, Gusun, Halales, Haland, Hedus, Heimor, Herceg, Herseg, Hobyeg, Horogis, Iniz, Inus, Isip, Jarsen, Jog, Juad, Justa, Karachin, Kasudi, Kata, Kelye, Keuenug, Laczy, Latamas, Legen, Lesse, Lefeu, Leta, Lotibar, Juna, Jurgu, Magus, Mandus, Mada, Manog, Medened, Micus, Micusa, Mikus, Moc, Modoros, Modustu, Mogd, Mogris, Mogy, Momolk, Mondou, Mopad, Morust, Mossa, Moxad, Munos, Nanas, Nela, Nemel, Nepedi, Niga, Niged, Nitra, Numfy, Numhui, Numqiz, Obudi, Obus, Odussa, Olodar, Olnus, Orassag, Orman, Orod, Otos, Peca, Pentek, Peta, Petessa, Peconsa, Petus, Peucec, Pica, Pota, Pous, Pousa (3), Puca, Queig, Queissi Queus, Qucus, Rada, Ragud, Raselon, Raassasey, Rauosti, Rec, Rema, Ressa, Rigou, Rompa, Rodus, Runchy Sacalon, Sancir, Samudi, Scarandi, Scemscu, Sceud,

Sceulend, Sconnuk, Seca, Secad, Sela, Senta, Sentu, Senus, Serid, Seris, Seryd, Simak, Simus, Socmos, Solassi, Solon, Som, Somak, Sompos, Soncor, Sopos, Sous, Stesus, Suga, Sulemer, Syc, Ta..., Tarcand, Taca, Tata, Teca (3), Tecsa, Tecu, Tecusa, Tenca, Tersa, Teta, Tetus, Toca, Tod, Togodo, Tolord, Tompa, Ton, Tok, Totu, Turda, Ulcos, Unuca, Uros, Usod, Usum, Uthadi, Utled, V., Varad, Varou, Veca, Vederej, Vendeg,Verbel, Vid, Vida, Vilek, Vink, Viodol, Vis, Voda, Vosod, Votos, Vrunned, Wassa, Wssod, Zompor. Când ne referim la antroponime neomologate de Biserică, nu ne referim la persoane necreştine, ci fără îndoială la creştini, cei mai mulți probabil de prima, a doua sau a treia generație deci din familii creştinate formal cu cel mult aproximativ un secol în urmă. De asemenea, facem precizarea că aceste antroponime nu sunt în mod necesar simțite în opoziție acută cu Biserica, ci ele se impun de la sine sau sunt tolerate, dar nu vor mai intra în programul onomastic ulterior al Bisericii Romane şi, în consecință, al societății medievale transilvane, deoarece nu comunică mesajele pe care prin mijlocirea numelor le comunică Biserica societății. Aşadar, nu le vom califica cu atributul păgâne, ci ne vom limita la a le defini neomologate.

O altă observație pe care o vom face este diferența abisală dintre cuantumul numelor creştine sau încreştinate şi cele neomologate de Biserică. Numele creştine sunt 42 de unități, în timp ce numele nefrecventate în calendarul creştin însumează o cifră relevantă de 271 de unități. Dacă în cazul numelor custodite de Biserică avem cum am constatat numeroase utilizări, cu 14 repetiții în cazul lui Petru până la 2 repetiții în cazul lui Andrei, Benedict, Mihail sau Zaheu etc., fiind 19 nume care sunt multiplicate prin purtătorii lor, în cazul celeilalte categorii de nume din cele 271 de antroponime se repetă doar Boz (2), Forcos (2), Fulcus (2), Pousa (3), Teca (3). Se poate constata fără constrângeri şi crispări că antroponimele neomologate de Biserică au o bogăție şi un exotism numeric care se va mai repeta doar în Registrul de la Oradea, ulterior fiind cu puține excepții măturate de autoritățile ecleziastice din lista numelor vrednice de a fi utilizate la botez.

Cum sugeram puțin mai sus, din simpla alăturare a numelor din cele două categorii se poate observa cu uşurință cum anume unele dintre numele creştine înregistrează destul de multe repetiții, semnal al debutului procesului antroponimic uniformizator al Bisericii Romane şi al constantei observanțe a acestuia. Nu ne vom mira aşadar că marchează clar distincția necesară pe care o facem cu referire la strădania Bisericii Romane de a impune numele preferate cu semnificație simbolică şi instituțională, că numele Petru şi derivatele sale prin 14 unități este cel mai des folosit antroponim în documentul din 1177, iar Paul, deşi înjumătățit în raport cu cuantumul lui Petru, are totuşi 7 unități, ceea ce-l plasează pe locul trei în ierarhia acestei liste de nume. De amintit faptul că în această listă ierarhia europeană a numelor creştine din epocă este puțin vicerversată dacă analizăm raportul Ioan-Petru. Dacă Petru cu derivatele are 14 recurențe, Ioan şi cu derivatele e menționat de 13 ori. Explicația fără a fi simplistă poate fi lecturată în raporturile de dependență ce unesc posesorii de nume cu prepozitura, şi prepozitura în mod direct de Sfântul Scaun. Spunem aceasta deoarece în alte liste compacte de nume din Transilvania niciodată antroponimul Petru nu a reuşit să-l depăşească pe Ioan, situația din acest izvor diplomatic fiind o excepție.

Din cea de-a doua categorie de nume ies în evidenţă câteva care se vor menţine destul de mult în antroponimia transilvană şi vorbim aici de Forcos cu derivatele lui (5 unităţi) pe care le menţionăm şi mai sus, Pousa (3) şi Teca (3).

Diferenţa aceasta de proporţie între cele două categorii de nume, cele omologate şi cele neomologate de Biserica Romană (suntem în zona ei de suveranitate culturală cu acest document), mărturiseşte că decalajul cultural şi civilizaţional care există între regatul Ungariei şi regatele din Europa occidentală este încă abisal şi că aici încă nu suntem deloc aproape de acel proces de resorbţie a antroponimelor păgâne de care face mult caz istoricul Michael Mitterauer în clasica sa lucrare[13].

Stimuli importanţi din zona antroponimelor creştine vin atunci când se aruncă o privire asupra dimensiunii eclezialo-geografice a antroponimelor. Având în vedere multele monografii onomastice din ultimele 4-5 decenii dedicate antroponimiei medievale suntem acum capabili să decelăm cărei arii geografice şi ecleziale aparţin în secolul al XII-lea antroponimele creştine. Unele dintre ele se difuzează dintr-o parte în alta a Europei doar din secolul al XIII-lea şi al XIV-lea şi constituie de atunci patrimoniu onomastic comun al celor două Europe (din punct de vedere confesional). Dacă în privinţa numelor apostolice Ioan, Petru şi Paul, dar şi Toma e greu de făcut o distincţie, deja în această perioadă (Paul e totuşi încă orientalizant în secolul XII) sunt antroponime care fără doar şi poate aparţin unei tabere sau alteia. Astfel, fără nicio reţinere putem afirma că purtătorii antroponimului Cosma sunt cu siguranţă aparţinători ritului răsăritean. Acelaşi simţământ îl avem pentru Andrei, Dumitru, Eliseu sau Ilarie, Iacob, Ioachim, Iordan[14], Zaharia şi Zaheu. Sunt antroponime care încă nu sunt introduse în stocul onomastic occidental şi aparţin populaţiei fie româneşti, fie româno-slave din zonă. Se ştie că onomastica de descendenţă eclezială constantinopolitană, spre deosebire de cea romană a fost mult mai filo-vetero-neotestamentară decât cea latină, iar distribuţia antroponimelor utiliza ca bazin de alegere a numelor de impus copiilor cu precădere aceste unităţi onomastice cu o carieră canonizată. De asemenea antroponimul Nicolae cu variantele sale este greu de asimilat cu onomastica creştină occidentală în secolul al XII-lea. El este frecventat de spaţiul eclezial de suveranitate constantinopolitană, existând însă şi o mică filieră germană prin care se răspândeşte în Occident. Cât îl priveşte pe Beniamin el poate să aparţină fie unei categorii de populaţie de rit grec, fie unor rămăşiţe khazare iudaizate ce populau zona estică a Pannoniei, fie, dar destul de puţin plauzibil, unui evreu.

O sumă de antroponime creştine sau creştinate din lista dependenţilor prepoziturii de Arad au o clară descendenţă etnico-culturală, ceea ce ne îndeamnă să

[13] Capitolul 7 din celebra lucrare a lui Mitterauer dedicată impunerii numelui în istoria europeană. Noi am folosit ediţia în limba italiană Michael Mitterauer, *Antenati e santi. L'imposizione del nome nella storia europea*, Torino, Giulio Einaudi, 2001, p. 237-377.

[14] În privinţa lui Iordan, există o ipoteză de luat în calcul, deşi extrem de fluidă. Potrivit lui Mitterauer, numele Iordan a cunoscut o expansiune fără precedent în Franţa secolului al XII-lea în zona Limousin. *Ibidem*, p. 262. În acest caz, Iordanii pomeniţi aici ar putea fi aduşi din zona franceză, probabil fie ca urmare a raporturilor matrimoniale ale regalităţii maghiare, fie în coada cometei francezilor veniţi la abaţia din Igriş.

credem că numele ce sunt suprapuse peste persoanele în cauză pot să ne sugereze extracția teritorială a acestora. E cazul lui Adrian, Ambreus, Amen, Boson, Gervasiu, Kilian, Marcel, Martin, Otons, Oliver, Sanctus, Sebastian, Simon, Vitalius.

Un mozaic etnic se profilează în ceea ce priveşte lista dependenților cu nume creştine din ambianța prepoziturii de Arad. Nu vrem să dăm sentințe, ci doar să analizăm antroponimele, filierele de distribuție a acestora şi cronologia distribuirii lor. Cel mai remarcabil exemplu este constituit dintr-o triadă care unui profan nu i-ar spune nimic. Ambreus, Boson şi Gervasiu sunt nume care au de-a face cu ambianța milaneză. Ambreus este o denaturare a lui Ambrosius, Boson este un hypocoristic frecvent în Lombardia al aceluiaşi Ambrosius, în timp ce Gervasiu este un nume tradițional milanez pe linia devoțiunii demonstrate față de frații gemeni Gervasiu şi Protasiu care au fost martirizați la Milano undeva la mijlocul secolului al III-lea. Să adăugăm că pe tatăl celor doi îl chema Vitalius, nume şi el conținut în lista prepoziturii şi căruia i-a fost dedicată celebra bazilică San Vitale din Ravenna. Acum se ridică întrebarea firească: ce este cu acest calup onomastic în această zonă? Explicația este relativ uşoară. În regatul maghiar a existat un important aflux de milanezi în siajul asediului oraşului lor făcut de Frederic I Barbarossa, emigranții milanezi fondând două localități *Villa franca* şi Mangelos[15] probabil exemptați total de autoritatea regală maghiară aşa cum o dovedeşte şi primul toponim invocat. Kilian, Otons, care ar fi Otto, la care se poate adăuga Othmar sunt dependenți de aceeaşi origine ca şi prepozitul Richard: germană. În cazul Kilian lucrurile sunt foarte limpezi. Numele are o origine irlandeză, fiind vorba de misionarul care a încreştinat populația Franconiei în secolul al VII-lea. O filieră hispanică sau italică poate fi stabilită şi pentru posesorii numelor Amen (pentru că în mediul hispanic se utilizează uneori particule relative la sanctitate sau formule de finalizare a rugăciunilor de tipul celei invocate aici) şi Sanctus, Sanctus fiind prin transformările fireşti Sancho de mai târziu, nume cu proporție importantă în onomastica hispanică masculină. Antroponimului Benedict, luând în considerație vitalitatea sa occidentală, nu-i putem asocia vreo extracție teritorială, dar aparține fără dubiu procesului de difuzare a numelor dorite de Biserica Romană. La fel este şi cu Clemens şi Mathia, dar şi cu Martin, chiar dacă ar exista un imbold de a-l asocia unui program onomastic al Bisericii maghiare. Situația lui Grigore e oarecum particulară întrucât este un antroponim de clară şi obligată ascendență greacă, însă a fost la rându-i folosit în onomastica pontificală cu ceva succes în primul mileniu, când, este adevărat, mulți episcopi ai Romei au fost de origine greacă. Sebastian putem spune că aparține fără nicio urmă de dubiu populației maghiare întrucât transcrierea acestui nume este maghiarizată Sebesthyen. Oliver este o unitate antroponimică derivată din latinescul Oliverius şi semnifică, cel care posedă livezi de măslini, însă noi nu mizăm neapărat pe originea italiană a posesorului, ci mai degrabă l-am încadra într-o zonă ce ține de influențele onomastice italo-germane. Othmar este frecvent întâlnit sub această formă în zona germană şi cehă, el fiind

[15] Şerban Turcuş, *Fondarea prepoziturii saşilor ca proiect transilvan al Sfântului Scaun*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca", XLIX, Series Historica, 2010, p. 23.

rezultatul evoluției vechiului nume germanic Audamar care s-ar traduce prin expresia „celebru pentru bogățiile sale”. Probabil persoana dependentă de prepozitul de Arad nu mai moştenise decât numele fără vreun atribut al bogăției.

Unui antroponim precum Ştefan e destul de greu să-i asociem un front căruia îi aparține, având în vedere că este şi numele regelui fondator al regatului patrimonial maghiar. O mână de ajutor ne-o dă însă scribul, care în cel puțin două dintre pomenirile lui Ştefan uzează scriitura Stepan, nefiind, noi considerăm, o greşeală de transcriere, ci o preluare fonetică a unui posesor cu origini slave dintre aceştia aparținători prepoziturii. Aceleaşi considerații se pot face cu mult mai multă îndreptățire pe tema antroponimului Ioan. Întocmai ca în cazul Registrului de la Oradea, şi în cuprinsul acestei liste de antroponime, Ioan, deşi nu are întâietatea, este destul de variat redat grafic, ceea ce, ținând cont de concentrarea redactării într-un timp determinat, exclude utilizarea prea multor scribi, desigur copiile neputând fi absolvite de injoncțiuni sau interpolări. Avem în cazul lui Ioan redarea canonică Iohannes de cele mai multe ori, dar şi variantele etnice Iuan (română) şi Janos (maghiară), dar şi Ioannis (greacă). Nu ne surprinde deloc situația, cunoscând creuzetul de interese şi de prezențe din zonă.

În categoria foarte bogată a numelor, cum spuneam, neomologate de Biserică, care nu au o semnificativă încărcătură religioasă, dar s-au menținut destul de bine undeva până în prima jumătate a secolului al XIII-lea, sunt răspândite multe antroponime care au o singură sau extrem de puține alte mențiuni în secolele următoare. Numele constituie o constelație în sine care relevă, în pofida aparentei codificări necreştine care le-ar face un tot unitar, microcosmosul onomastic din Transilvania secolului al XII-lea. Să luăm câteva antroponime mai accesibile cărora le putem delimita apartenența lingvistică şi posibil etnică. Putem aşadar miza pe faptul că numele Orman este un etnonim care defineşte un armean sau o origine armenească. La rându-i, fără nicio urmă de îndoială, Usum este un antroponim entonimic care face apel la populația migratoare din cel de-al treilea lung şi extins val migrator, şi anume uzii. Fapt este că în zonă sunt atestate încă din secolul XI intruziuni de uzi, khazari, cum mai aminteam, şi pecenegi. Pentru un alt nume cu rezonanțe puternice în epocă nu trebuie să mergem destul de departe pentru a-i stabili originea. E vorba de Uros nume cu mare rezonanță în epocă, referința fiind Uroš I Vukanović, principele (*Veliki Župan*) al marelui principat al Serbiei între 1112 şi 1145. Nu ne miră prezența slavă pe filieră sârbă din zonă, întrucât, după câte am văzut, posibil sârbi erau şi cei transcrişi sub forma Stepan. În aceeaşi zonă a slavismului lingvistic, nu putem spune dacă, şi etnic în lipsa altor repere, putem enumera antroponimul Voda care face trimitere la calitatea de lider militar zonal sau la amintirea acestei calități transmise prin numele respectivului dependent al prepoziturii. Populația germană sau germanofonă din cuprinsul prepoziturii deține şi ea anumite nume neomologate la acel moment, dar care vor fi omologate secole mai târziu de Biserica Romană. E vorba de antroponimul Fulcus, care apare de două ori în document. Fulcus este forma latinizată a lui Folker care în germana veche semnifică „luptător pentru popor”.

Un grup de nume, care de fapt sunt reductibile la unul singur, Crăciun, însă le-am numărat separat datorită diferențierii grafice, este compus din unitățile Carasim, Carasum, Karachin şi posibil Carthin (dacă paleograful a citit bine), atestă că acest antroponim era în epocă destul de prezent şi reprezentat. Desigur, nu ne vom amesteca în discuția specioasă care în lingvistica românească se duce în jurul Crăciunului, însă putem opina că o componentă românească a populației din lista prepoziturii de Arad putea să fie denumită cu acest antroponim destul de comun şi specific onomasticii naționale din secolele următoare. Acelaşi discurs cu schimbarea parametrilor poate fi aplicat antroponimului clasic maghiar Farkas, care este înregistrat în document sub formele Forc, Forcos, Forcossi, Forcosu, Forcus. Asimilat destul de devreme sub forma Fărcaş în antroponimia românească aşa cum este el înregistrat în diploma cavalerilor ioaniți din 1247, credem totuşi că cei pomeniți în izvorul din 1177 sunt majoritar aparținenți triburilor maghiare. De asemenea, în lista antroponimelor de origine românească din lista dependenților prepoziturii din Arad intră şi Fichur, care este transcrierea probabilă a lui Fecior, asimilat de limba maghiară din limba română.

Exuberanța antroponimică a acestui document, care are suficient de multe nume irepetabile în repertoriul transilvan de nume din secolele următoare, ar putea să îndemne la destul de multe speculații, care însă pot fi doar nişte simple păreri şi ipoteze în lipsa unor cuvenite repetiții contextualizate. De aceea, până la apariția unor noi studii din partea istoriografiei şi lingvisticii maghiare, ne vom mulțumi doar cu repertorizarea lor. Desigur că sunt suficiente nume aparent non-maghiare cu sonorități istorice printre care putem cita surprinzătorul Solon, dar nu bănuim lecturi atât de aprofundate şi îndrăzneală onomastică atât de radicală în mecanismul de impunere a numelui din Câmpia de vest.

Există însă o suită de elemente pe care în concluzie le putem sintetiza. În primul rând, responsabilitatea alcătuirii acestei prime liste onomastice extinse din istoria națională se datorează autorităților ecleziastice, cele laice, recte regalitatea, fiind un actor de mână secundă care consimte la recensământul prepoziturii. Prepozitura întocmeşte lista dependenților într-un context politic deosebit, în care sprijinul Bisericii îi este vital regelui Emeric al II-lea. Dependenții prepoziturii, în pofida clişeelor care abundă în istoriografiile română şi maghiară, nu sunt uniformi din punct de vedere etnic, lucru deductibil din analiza antroponimelor. Identitățile etnice sunt greu contestabile din perspectiva antroponimelor, întrucât ne aflăm în plin context organizatoric al acestei părți din teritoriul românesc aşa cum este ea dovedită de organizarea administrativă contemporană. Din această perspectivă, este un teritoriu cu potențial de emigrare a coloniştilor fie ei maghiari, fie germani, fie italieni, populația slavo-română fiind documentată aici anterior.

Extrema diversitate onomastică pe care o întâlnim aici mărturiseşte că, din punct de vedere antroponimic, nu întâlnim încă niciun element care să ne îndrituiască să vorbim despre debutul vreunei revoluții antroponimice, situația prezentată de lista dependenților prepoziturii mărturisind încă o dată distanța culturală care există între sistemul antroponimic din diverse regiuni occidentale şi regimul impunerii numelor din regatul maghiar şi părțile-i conexe.